

**ÜMUMİ TƏHSİL SİSTEMİNDƏ
DƏRSLİK SİYASƏTİ**

Bakı – 2005

1. Ümumi müddəalar

Ümumi təhsil sistemində dərslük siyasəti* Azərbaycan hökumətinin strateji fəaliyyət dairəsinə daxil olan təhsil sahəsində prioritet istiqamətlərdən biridir.

Azərbaycan Respublikasında dərslük siyasətini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti müəyyən edir.

Dərslük siyasətinin məqsədi məktəbliləri müasir standartlara uyğun bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmək, Vətəninə, xalqına, onun adət-ənənələrinə bələd olan, milli və ümumbəşəri dəyərlər zəminində formalaşan, fiziki və mənəvi cəhətdən sağlam, müstəqil həyata hazır və demokratik düşüncəli vətəndaşlar kimi yetişdirməkdir.

Dərslük siyasəti bu işdə əsas icra orqanı funksiyasını yerinə yetirən Təhsil Nazirliyinin, onun müvafiq strukturlarının, elmi qurumların, özəl təşkilatların və ictimai orqanların vasitəsilə həyata keçirilir.

Dərslük siyasəti həyata keçirilərkən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası, Təhsil Qanunu, Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları və bu sənəd ("**Ümumi təhsil sistemində dərslük siyasəti**") əsas götürülür.

"Dərslük siyasəti" sənədi Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq olunur. "Dərslük siyasəti" sənədinə aid olan "Dərslükləri Qiymətləndirmə Şurasının Əsasnaməsi", "Dərslüklərin qiymətləndirilməsi meyarları", "Yeni dərslüklərin yaradılması qaydaları", "Dərslüklərin texniki və gigiyenik standartları" müvafiq olaraq Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunur.

2. Dərslük siyasətinin əsas prinsipləri

2.1. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəblərinin bütün şagirdləri "Ümumtəhsil məktəbləri üçün dərslüklərin nəşri, çapı və paylanması qaydaları"na uyğun olaraq dərslüklərlə pulsuz təmin olunurlar.

2.2. Şəffaflıq və aşkarlıq

2.2.1. Dərslüklərin hazırlanmasında, qiymətləndirilməsində, təsdiqində və nəşrində Azərbaycan Respublikasının dövlət mənafeyi gözlənilməklə, alimlərin, mütəxəssislərin, müəlliflərin, müəllimlərin və valideynlərin rəyi nəzərə alınır.

2.2.2. Dərslüyin əlyazması DQŞ** tərəfindən qiymətləndirildikdən sonra nəticələr DQŞ saytına yerləşdirilir.

2.3. Antiinhisar və sağlam rəqabət

2.3.1. Müvafiq ixtisası və xüsusi yaradıcılıq qabiliyyəti olan Azərbaycan vətəndaşları ayrı-ayrılıqda və ya qrup şəklində istənilən dərslüyi tədris proqramı əsasında hazırlayıb, seçdiyi nəşriyyatla birlikdə mövcud qaydalara uyğun olaraq DQŞ-yə təqdim edə bilərlər.

*Bundan sonra "Dərslük siyasəti"

**Dərslükləri Qiymətləndirmə Şurası

2.3.2. Mülkiyyət formasından asılı olmayaraq hər bir nəşriyyat müəlliflərlə birlikdə istənilən dərsləri hazırlayıb, mövcud qaydalara uyğun olaraq DQŞ-yə təqdim edə bilər.

2.3.3. Ümumtəhsil məktəbləri dərslərinin müəllifləri əsasən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olmalıdır.

2.3.4. Ümumtəhsil məktəblərində xarici ölkələrin dərslərindən Təhsil Nazirliyinin icazəsi ilə istifadə oluna bilər.

2.4. Variativlik və seçim

2.4.1 Ümumtəhsil məktəblərinin dərsləri, əsasən, variativ şəkildə nəşr olunur.

2.4.2. Variativ dərslərdən istifadə üçün seçim hüququ məktəb pedaqoji şuralarına, fənn müəllimlərinə və valideyn-müəllim assosiasiyalarına məxsusdur.

2.4.3. Hər bir müəllifin və nəşriyyatın öz dərslərini məktəblərdə təbliğ etmək hüququ vardır.

3. Dərslərin məzmununa verilən əsas tələblər

3.1. Dərslərdə:

- şagirdlərin Azərbaycan xalqının milli, mənəvi və mədəni dəyərləri ruhunda tərbiyə olunmasına, onların öz ailəsini, xalqını, Vətəninə sevməsinə, insan haqlarına və bəşəri dəyərlərə hömrət etməsinə yönələn ideyalar olmalıdır;

- şagirdlərin yaş psixologiyası və fizioloji xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır;

- dünyəvilik prinsipinə riayət edilməlidir;

- elmin, texnikanın və mədəniyyətin müasir nailiyyətləri haqqında yoxlanılması mümkün olan və səlahiyyətli mənbələrdən götürülmüş məlumatlar öz əksini tapmalıdır;

- illüstrasiyalar yığcam və mövzulara uyğun olmalıdır;

- Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, qanunlarına, ölkənin qoşulduğu beynəlxalq hüquqi aktlara zidd olan fikirlərə yer verilməməlidir;

- milli, dini, irqi, cinsi və siyasi ayrıseçkilik təbliğ edən fikirlər, mübahisə doğuran məlumatlar olmamalıdır;

- elmi mübahisə doğuran məsələlərə yer verilməməlidir.

3.2. Dərslər:

- Dövlət Təhsil Standartları əsasında hazırlanmış kurikulumlara uyğun olmalıdır;

- şagirdlərə müstəqil tədqiqatçılıq və yaradıcılıq vərdisləri aşılanmalı, onları düşünməyə sövq etməli, məntiqi təfəkkürü inkişaf etdirməlidir;

- təbii xarakter daşmalı, interqrativ xüsusiyyətə malik olmalıdır;

- şagirdlərdə demokratik dünyagörüşü formalaşdırmalıdır.

4. Dərslıklərin dili

Ümumtəhsil məktəblərinin dərslıkləri dövlət dili olan Azərbaycan dilində, təlimin aparıldığı başqa dillərdə, o cümlədən ölkəmizdə yaşayan azsaylı xalqların dillərində nəşr olunur.

5. Dərslıkləri Qiymətləndirmə Şurası

5.1. Dərslıklərin qiymətləndirilməsi üçün Təhsil Nazirliyinin nəzdində büdcədən maliyyələşdirilmədən Dərslıkləri Qiymətləndirmə Şurası fəaliyyət göstərir.

5.2. Təhsil Nazirliyi Dərslıkləri Qiymətləndirmə Şurasının sədrini təyin edir və Şuranın Əsasnaməsini təsdiqləyir. DQŞ üzvləri sədr tərəfindən yüksək ixtisaslı mütəxəssislərdən seçilir.

5.3. DQŞ-nin fəaliyyəti onun Əsasnaməsi ilə tənzimlənir.

5.4. Dərslıkləri Qiymətləndirmə Şurasının üzvləri bu qurumda fəaliyyət göstərdikləri müddətdə müəllifi (həmmüəllifi) olduğu dərslıkləri qiymətləndirmədə iştirak edə bilməz.

5.5. DQŞ-nin işinə müdaxiləyə yol verilmir.

6. Yeni dərslıklərin yaradılması, təsdiqi və nəşri

6.1. Təhsil Nazirliyi yeni yaradılacaq dərslıklərin siyahısını müəyyənləşdirib elan edir.

6.2. **Müsabiqə.** Təhsil Nazirliyi istənilən fənn üzrə müsabiqəni “Yeni dərslıyin yaradılması qaydaları”na uyğun olaraq elan edir.

6.3. **Sifariş.** Azsaylı xalqların dillərində olan, eləcə də sağlamlıq imkanları mədud şagirdlər üçün nəzərdə tutulan aztirajlı dərslıklərin yaradılmasını nazirlik müəlliflərə və ya nəşriyyatlara sifariş verə bilər. Bu yolla hazırlanmış dərslıklərin əlyazmaları da Dərslıkləri Qiymətləndirmə Şurasına tam həcmdə göndərilir. Sifariş yolu ilə yaradılmış dərslıklərin nəşr və yayım hüququ Təhsil Nazirliyinə məxsusdur.

6.4. Ümumtəhsil məktəbləri dərslıkləri əsasən müvafiq iş dəftəri və müəllim üçün metodik vəsaitlə birlikdə qəbul olunur.

6.5. Dərslık Təhsil Nazirliyi tərəfindən yalnız Dərslıkləri Qiymətləndirmə Şurasının təqdimatı əsasında təsdiq olunur.

6.6. Ümumtəhsil məktəblərinin dərslıkləri əsasən beş il müddətinə təsdiq olunur və onun qüvvədə olma müddəti tədris planı və proqramdakı dəyişikliklər nəzərə alınmaqla müəyyənləşdirilir.

6.7. Dərslıklər “Dərslıkləri qiymətləndirmə meyarları”na və “Dərslıklərə qoyulan texniki və gigiyenik tələblər”ə cavab verməlidir.

6.8. Dərslıklərin titul səhifəsində Təhsil Nazirliyi tərəfindən verilmiş əmrin nömrəsi və tarixi göstərilir.

6.9. Məktəblərə pulsuz verilən dərslıklərin cildinin arxasında “Pulsuzdur” sözü yazılır.

6.10. Dərslıklər məktəblərə bu sənədin 2.1 maddəsinə uyğun olaraq verilir.

6.11. Dərslıklərdə tədrislə əlaqəsi olmayan reklamlara yol verilmir.

6.12. Müsəbiqədənənar olaraq nəşriyyatlar öz təşəbbüsləri, yəni müəllif (yaxud müəllif qrupu) ilə birgə kurikulumuna uyğun olmaq şərtilə müəyyən dərslıklər hazırlaya bilərlər. Bu halda nəşirlər dərslıyin əlyazmasını və çap olunmuş nümunəsini DQŞ tərəfindən qiymətləndirilmək üçün Təhsil Nazirliyinə təqdim edirlər.

Qiymətləndirmə ilə bağlı bütün xərclər nəşirlər tərəfindən ödənilir. Təhsil Nazirliyi belə təşəbbüsləri maliyyələşdirmir, lakin nəşriyyatlar dərslıkləri valideynlərə və məktəblərə satmaqda və təbliğ etməkdə sərbəstdirlər.

7. Müəllif və nəşriyyatların hüquqları

7.1. Müəlliflərin və nəşriyyatların hüquqları “Müəllif hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında” və “Nəşriyyat işi haqqında” qanunlarla tənzimlənilir.

7.2. DQŞ, müəllif və nəşriyyatlar arasında fikir ayrılıqları yaranarsa, problem Təhsil Nazirliyi və ya aidiyyəti orqanlar tərəfindən həll edilir.

8. Dərslıklərin alınması və şagirdlərə çatdırılması. Dərslık fondu.

8.1. Ümumtəhsil məktəbləri şagirdlərinə veriləcək dərslıklərin maliyyə vəsaiti Təhsil Nazirliyinə ayrılır. Həmin vəsait hesabına alınan dərslıklər məktəblərə pulsuz paylanılır.

8.2. Dərslıklər şagirdlərə paylanmazdan əvvəl nömrələnib, kitabxana fonduna daxil edilir.

8.3. Dərs ilinin sonunda dərslıklər şagirdlərdən toplanıb dərslık fonduna keşirilir.

8.4. Dərslık fondu “Dərslık fondu haqqında təlimat”la tənzimlənilir. Dərslıklərdən istifadə müddəti və fondların yeniləşdirilməsi qaydaları Təhsil Nazirliyi tərəfindən müəyyənəşdirilir.

9. Elektron dərslıklər

9.1 Təhsil Nazirliyinin təsdiq etdiyi elektron dərslık və dərs vəsaiti məktəblərdə istifadə oluna bilər.

10. Dərslük siyasətinin həyata keçirilməsində Təhsil Nazirliyinin funksiyaları

10.1 Təhsil Nazirliyi:

- ümumtəhsil məktəblərində istifadə olunacaq müvafiq standartlara və kurikulumuna uyğun dərslüklərin siyahısını müəyyənləşdirir;
- dərslüklərin hazırlanması üçün müsabiqə elan edir və ya sifariş verir;
- DQŞ sədrinin təqdimatı ilə həmin qurumun üzvlərini təsdiq edir;
- dərslükləri qiymətləndirmə meyarlarını təsdiq edir;
- yeni dərslüklərin yaradılması qaydalarını müəyyənləşdirir.
- aidiyyəti təşkilatlarla birlikdə dərslüklərin texniki və gigiyenik tələblərini təsdiq edir;
- “Dərslük fondu haqqında” təlimatı təsdiq edir;
- DQŞ-nin təqdimatı əsasında dərslükləri təsdiq və ya ləğv edir;
- xüsusi araşdırmalar, sorğular yolu ilə təkmilləşdirilməli və yeniləşdirilməli olan dərslüklərin siyahısını müəyyənləşdirib mətbuatda elan edir;
- növbəti tədris ilinə çap olunacaq dərslüklər üçün lazım olacaq maliyyə vəsaitinin ayrılması barədə məlumatı hər il dekabrın 1-dək Nazirlər Kabinetinə təqdim edir;
- dərslük fondlarının formalaşmasına, yeniləşdirilməsinə, ondan səmərəli istifadə olunmasına nəzarət edir;
- nəşr və yayım hüququ Təhsil Nazirliyinə məxsus olan məhdud tirajlı dərslüklərin çapını çövcud qaydalara uyğun olaraq təşkil edir;
- yeni dərslüklərdən səmərəli istifadə edilməsi məqsədilə müəllimlər üçün treninqlər keçirir;
- dərslük yaradıcılığı və nəşri sahəsində gedən prosesləri təhlil etmək, proqnozlaşdırmaq, dərslüklərin tədrisi zamanı ortaya çıxan problemləri və onların həlli yollarını müzakirə etmək məqsədilə tədbirlər görür;
- bu və ya digər dərslüki eksperimentdən keçirmək üçün müvafiq qaydalara uyğun olaraq az tirajla nəşr etdirir.

11. Dərslük siyasətinin həyata keçirilməsində yerli təhsil orqanları və məktəblərin vəzifələri

11.1. Yerli təhsil orqanları:

- tabeliklərində olan ümumtəhsil məktəblərinin dərslüklərə tələbatını müəyyənləşdirib, Təhsil Nazirliyinə təqdim edir;
- məktəblərdə dərslüklərin qorunmasına və onlardan səmərəli istifadə olunmasına nəzarət edir.
- dərslüklərin məzmunu, çap keyfiyyəti, normativlərə uyğunluğu barədə Təhsil Nazirliyinə təkliflər verir;

11.2. Məktəblər:

- Təhsil Nazirliyinin sifarişi ilə nəşr olunan, donor təşkilatlar tərəfindən bağışlanan dərsliklərin və vəsaitlərin mövcud qaydalara uyğun şəkildə məktəblərin fonduna daxil edilməsini və səmərəli istifadəsini təmin edir;
- dərslik fondunun yaradılmasına, yeniləşdirilməsinə, qorunmasına və ondan istifadə olunmasına dair tədbirləri həyata keçirir.
- valideyn-müəllim assosiasiyaları ilə birlikdə dərsliklərin seçimini aparır;
- tədris ilinin sonunda dərsliklərin fonda qaytarılmasını, istifadə müddəti başa çatmış dərsliklərin təlimata uyğun olaraq silinməsini təmin edir;

12. Xüsusi anlayışlar

Kurrikulum – təlim prosesi ilə bağlı bütün fəaliyyətlərin səmərəli təşkilinə, məqsədyönlü və ardıcıl həyata keçirilməsinə imkan yaradan konseptual sənəd.

Tədris planı (kurrikulumun tərkib hissəsi) – hər bir sinif üzrə fənləri və onların tədrisinə ayrılan həftəlik dərs saatlarının miqdarını göstərən sənəd.

Tədris proqramı (kurrikulumun tərkib hissəsi) – hər bir fənn üzrə mənimsənilməli bilik, bacarıq və vərdişlərin məzmununu, həcmi müəyyən edən sənəd.

Dərslik – konkret fənn üzrə tədris planı və proqram əsasında hazırlanmış nəzəri və praktik biliklərin əsaslarının sistemli və anlaşıqlı şəkildə izah olunduğu əsas vəsait.

Variativ dərsliklər – ayrı-ayrı müəlliflərin (müəllif qrupunun) vahid tədris proqramı əsasında eyni fənn üçün hazırladıqları müxtəlif dərsliklər.

Dərs vəsaiti – konkret fənn üzrə tədris proqramına uyğun hazırlanmış, dərslikdə verilən biliklərin genişləndirilməsi və möhkəmləndirilməsinə xidmət edən vəsait.

Nəşriyyat - əlyazmaların mətnini redaktə, yığım, korrektura, bədii və texniki tərtibat proseslərindən keçirməklə onları dövrü və ya qeyri-dövrü nəşrlər şəklində hazırlayan və çap edən yaradıcılıq müəssisəsi.